

TUNUS'TA BAŞA DÖNÜLDÜ

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

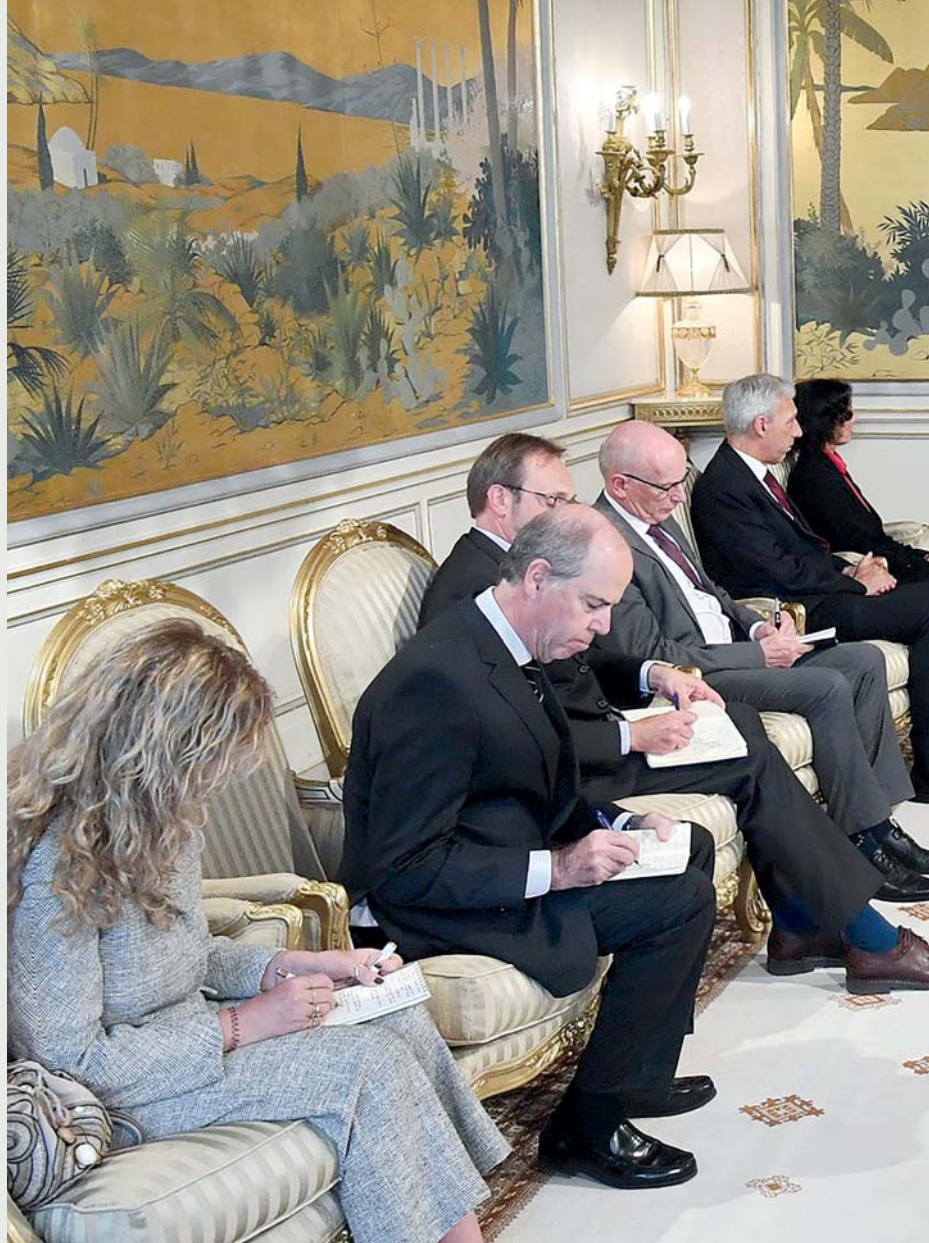
“

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi bazı Körfez ülkeleri, Tunus'taki hem demokrasiden hem de İslamcı partilerin yönetime gelmesine karşıdır. Bu çerçevede ülkeye ekonomik yardımlar ve yatırımlar yapmış olan Körfez ülkeleri de Kays Said'i desteklemektedir. Özellikle Suudi Arabistan ve Katar, Tunus'un ekonomik kalkınmasına destek olmuştur. Bununla birlikte, Körfez ülkelerinin Tunus'ta farklı siyasi grupları destekleyerek kendi içinde rekabet ettikleri görülmektedir.

”

2 010 yılı sonunda Tunus'ta bir seyyar satıcı gencin kendini yakmasıyla başlayan isyanlar sonucunda, ülkeyi 23 yıldır yöneten otoriter Zeynelabidin bin Ali yönetimini yıkıldı. Bu olay benzer özellikler

gösteren diğer Arap ülkelerindeki yönetimlerin teker teker düşmesine yol açarak büyük bir değişim dalgası oluşturdu. Libya, Mısır, Yemen'de de yönetimler düştü, Fas ve Ürdün'de demokratik reformlar yapıldı ve Suriye'de iç savaş ortaya çıktı. Aradan geçen sürede Mısır, Libya ve Yemen'de darbelerle demokratik süreç dur-

durulduğu hâlde Tunus diğerlerinden ayrılarak demokratik geçişi sürdürebilmiştir.

TUNUS "İSTİSNASI" NIN BOYUTLARI

Tunus'un istisnai özelliği bazı iç ve dış faktörlerle ilişkilidir: İç faktörler arasında Tunus ordusunun uzun süredir siyaset dışında kal-

ması zikredilebilir. Ayrıca, Bin Ali devrildikten sonra yönetimi askerlerin değil sivillerden oluşan devrim konseyinin devralması ve daha temkinli ilerlemesi demokratik uzlaşma konusunda yardımcı olmuştur. İslamcı Annahda Partisi'nin gücünün ülke şartlarını ve kendi sınırlarını bilerek uzlaşmayı tercih etmesi dikkat çekmiştir. Di-

ğer taraftan, Tunuslular arasında güçlü siyasi liderliğin eksikliği ve ülkede yaşanan laik-İslamcı ideolojik kutuplaşmasının varlığı tam uzlaşmayı da engellemiştir çünkü eski yönetim sürgün ve hapislerle sivil liderliğe pek alan bırakmamıştır.

Dış dünya açısından Tunus'un küçük hacmi ve petrol gibi doğal

kaynaklarının fazla olmayışı dış güçlerin ilgisini sınırlı tutmuş ve Tunus halkı görece serbest hareket edebilmiştir. Ülke siyaseti, ekonomisi ve kültüründe etkili olan Fransa, Tunus demokrasisini doğrudan hedef almamış ve gösterilerin Fransa için daha önemli olan Cezayir ve Fas'a taşmaması için çaba göstermiştir. Ortaya çıkan demokrasi söylemi uluslararası alanda ciddi heyecan yarattığı için Tunus'un üzerine fazla gidilmemiş, uluslararası düzende daha kritik olan Mısır ve Suriye'deki demokrasi dalgasını engellemekle meşgul olunmuştur. Ayrıca, bu değişim dalgasının Batı'da uyandırdığı şaşkınlıktan dolayı Tunus demokrasisi ilerleme fırsatı bulabilmiştir.

2013'ten sonra Suriye ve Irak'ta ortaya çıkan terör örgütü Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) tehdidi, Libya ve Tunus'ta da görülmüş ve radikal Selefi grupların alkollü restoranlara, barlara, kumarhanelere ve peçeye izin vermeyen okullara yönelik gösterileri ve hatta saldırıları artırmıştır. Bu da laik kesimlerle Nahda hükümeti arasındaki gerginliği artırmış ve hatta bu radikalizmden Nahda sorumlu tutulmuştur.

Tunus'ta siyasi uzlaşısı sayesinde demokratik süreç rahat ilerleyebilmiştir. Bu sayede ortak bir anayasa yapılmasına mümkün olsa da ortaya çıkan parçalı siyasi yapı daha sonra güçlü bir hükümet kurulmasına da engel olmuştur. Hem komşusu Libya'da ve Ortadoğu'da

ortaya çıkan krizler hem de artan dış müdahaleler sonucunda ülkede kronik ekonomik sorunları çözecek bir hükümet değil, birbiriyle çelişen koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Bu hükümetlerin çoğunda Anahda Partisi de yer almıştır. Tam bir istikrar sağlanamayınca yatırım gelmemiş, ülkede işsizlik, yoksulluk, güvenlik, eğitim ve sağlık sorunları devam etmiştir. Burada güçlü işçi sendikası Tunus Genel İşçi Sendikası'nın da sürekli grevler ve orantısız talepleriyle yatırımları korkuttuğu görülmektedir.

2013'ten sonra Suriye ve Irak'ta ortaya çıkan terör örgütü Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) tehdidi, Libya ve Tunus'ta da görülmüş ve radikal Selefi grupların alkollü restoranlara, barlara, kumarhanelere ve peçeye izin vermeyen okullara yönelik gösterileri ve hatta saldırıları artırmıştır. Bu da laik kesimlerle Nahda hükümeti arasındaki gerginliği artırmış ve hatta bu radikalizmden Nahda sorumlu tutulmuştur. 2013 yılında Shukri Belaïd ve Muhammed Brahmi gibi bazı laik siyasetçilerin suikastla öldürülmesinden Nahda suçlanmış ve tansiyon had safhaya çıkmıştır.

Aslında ılımlı İslami hareket olarak Nahda, radikal İslami modele karşıydı ama Tunus siyasetinde ikisi aynı kefeye konduğu için bu gerginlik aşılamamıştır.

Tunus'ta toplum kesimleri arasındaki ideolojik kamplaşmanın fazla olması ve dinî eğitimin daha öncesinde ihmal edilmesi yüzünden İŞİD'e diğer Arap ülkelerine göre katılım oranı fazla olmuştur. İŞİD saldırıları genel olarak ülke ekonomisinin belkemiği olan turizmi de baltalamıştır. Çok güçlü olmayan sanayi ve tarım ile de ekonomik sıkıntılar katlanmıştır. Ülke ekonomisinde önemli yer tutan Libya pazarı da oradaki siyasi ve askeri krizden olumsuz etkilenmiştir. Ülkeye çok sayıda mülteci gelmiştir ki aralarında Libyalı olduğu gibi Libya üzerinden veya doğrudan Tunus'a gelen çok sayıda Afrikalı mülteci de ülke ekonomisinde bir yük oluşturmuştur.

KAYS SAİD İLE OTORİTER SİSTEME DÖNÜŞ

Bu kaotik ve başarısız ortamda 2019 yılında başkanlık seçimlerine gidilmiştir.

“

2021 Temmuz’unda parlamentodaki parçalı yapıyı ve hükûmetin başarısızlığını fırsat gören Cumhurbaşkanı Kays Said, kontrolü kendi eline almak istemiştir. Bir cumhurbaşkanı karnamesiyle, anayasanın 80. maddesine dayanarak ülkede olağanüstü hâl ilan ederek Hişam Meşîşi hükûmetini feshetmiş, parlamento üyelerinin görevini askıya almış ve dokunulmazlıklarını kaldırmıştır.

”

Ennahda en güçlü parti olmasına rağmen seçimi kazanacak aday çıkaramamıştır. Seçimin ikinci turunda Ennahda dâhil birçok parti eski rejimin adayı olarak görülen

Nabil Karaoui’ye karşı popülist söylemleriyle öne çıkan Kays Said’i desteklemiş ve o da yüzde 72 gibi çok güçlü bir oyla başkan seçilmiştir. Aradan geçen iki buçuk yılda parlamentodaki partilerden kurulan zayıf koalisyon hükûmetler, Kovid-19’un turizm sektörünü vurmasıyla benzer ekonomik sorunları çözememiştir. Bu dönemde muhalif siyasetçi Abir Musi öncülüğünde parlamentoda birçok gereksiz tartışma olması da partilerin ve parlamentonun prestijini sarsmıştır.

2021 Temmuz’unda parlamentodaki parçalı yapıyı ve hükûmetin başarısızlığını fırsat gören Cumhurbaşkanı Kays Said, kontrolü kendi eline almak istemiştir. Bir cumhurbaşkanı karnamesiyle, anayasanın 80. maddesine dayanarak ülkede olağanüstü hâl ilan ederek Hişam Meşîşi hükûmetini

feshetmiş, parlamento üyelerinin görevini askıya almış ve dokunulmazlıklarını kaldırmıştır. Aslında parlamenter sistemi iptal edip fiilî ve otoriter bir başkanlık sistemine geçmiştir ama bu değişiklikleri anayasa değişikliğine gitmeden yapmıştır. Örneğin, parlamentoyu feshederken anayasa hükümlerinin kendi politikalarına dayanarak tefsir etmiştir. Muhalefet, Said’i meclis feshedilirken anayasadaki gibi meclis başkanı ve Yüksek Mahkemeyle istişare şartını uygulamadı diye eleştirmiştir.

Kays Said bu değişiklikleri başlangıçta geçici önlemler olarak gösterdiği hâlde daha sonra kalıcı hâle getirmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak sonrasında kendi seçtiği kişilerden Necla Buden başbakanlığında yeni bir hükûmet atamıştır. Parlamento 8 ay askıda kaldıktan sonra tekrar online olarak toplan-

maya çalışınca Kays Said parlamentoyu tamamen fesih kararı almıştır. Bu değişikliklere karşı birçok protesto ve itirazlar yapılmasına rağmen Said, yeni yönetim tarzından vazgeçmemiş ve ertesi yıl kendisine itiraz edebilecek yüksek yargıçlardan 57 tanesini de görevden almıştır. Bu süreçle hem muhalefeti bastırmaya hem de ülkede yeni bir siyasi düzen kurmaya yönelmiştir.

Kays Said'in yeni düzenine itiraz eden muhalefet partileri Nisan 2022'de bir araya gelerek Ulusal Kurtuluş Cephesi kurmuşlardır. Başkanlığını Ahmed Necib Şabi'nin yaptığı bu cephe, anayasa referandumu ve seçimleri boykot etmiştir. Temmuz 2022'de Said, yeni bir anayasayı referanduma götürmüştür ama katılım düşük olmuştur (yüzde 30). Referandum ile başkanlık yetkilerini genişletmiş ve fiili yönetime yasal zemin hazırlanmıştır. Aynı mantıkla yine muhalefetin boykot ettiği ve çok düşük katılımlı (yüzde 11) parlamento seçimleri yapılmıştır. Bu

gelişmeler Kays Said'in meşruiyetini sarsssa bile koltuğundan etmemiş çünkü Kays Said'in karşısında güçlü muhalefet çıkmamıştır ve Said'e dış destek de fazladır.

“

17 Nisan 2023'te Raşid Gannuşi tekrar tutuklanarak Nahda Partisi'nin genel merkezi kapatılmış ve ülke genelinde faaliyet yapması yasaklanmıştır. Gannuşi ile birlikte 11 kişi de tutuklanarak devlete karşı gelme, halkı şiddete teşvik etme, cinayet ve irtikap suçları yöneltilmiş ve uzun soruşturmalar yapılmıştır.

”

NAHDA VE GANNUŞİ'NİN İZOLE EDİLMESİ

Yeni sistem oluşturma sürecinin başından beri hem Ennahda'dan hem de diğer partilerden Kays Said'e itiraz edenler kovuşturulmaya ve yargılanmaya başlamıştır.

Bunlar arasında en yüksek profilli yargılama Ennahda Lideri ve eski Meclis Başkanı Raşid el-Gannuşi'nin yargılanmasıdır. 2022 yazında para aklamaktan aleyhinde dava açılmış ve sorgulanmıştır; 2023 Şubat'ında ise Tunusluları şiddete ve cinayete teşvik suçlamasıyla yargılanmıştır. Doğal olarak Gannuşi bu ithamları reddetse de İhvan çizgisindeki bu partiyi siyaset sahnesinin dışına atma projesi devam etmektedir. Aynı şekilde Said'i diktatörlükle eleştiren Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Tunus İrada Partisi de kapatılmıştır.

Son olarak 17 Nisan 2023'te Raşid Gannuşi tekrar tutuklanarak Nahda Partisi'nin genel merkezi kapatılmış ve ülke genelinde faaliyet yapması yasaklanmıştır. Gannuşi ile birlikte 11 kişi de tutuklanarak devlete karşı gelme, halkı şiddete

teşvik etme, cinayet ve irtikap suçları yöneltilmiş ve uzun soruşturmalar yapılmıştır. Gannuşi ve arkadaşlarının sorgulama ve yargılama süreci uzayacak gibi görünmektedir. Bu süreç siyasi mücadele ve müzakere içerse bile dış müdahalelerden bağımsız değildir. Bu anlamda Tunus krizine Fransa özelinde AB, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Körfez aktörlerinin angajmanları öne çıkmaktadır.

AB ve özellikle Fransa, Tunus ile ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarında yakın ilişkilere sahiptir. Avrupa Birliği, Tunus'a mali yardım sağlamış, ekonomik reformları desteklemiş ve demokratikleşme sürecine katkıda bulunmuştur. Ayrıca AB, Tunus ile serbest ticaret anlaşması yapmış ve göç yönetimi konusunda iş birliği yapmıştır. AB Dış Politika Konseyi 20 Mart

2023'teki toplantısında Tunus'taki istikrarsızlığın Akdeniz'e yansımalarından endişe edildiğine dikkat çekilmiştir. Tunus halkını destekleme konusundaki isteğini dile getiren AB Dış Politika Konseyi, ülkedeki hukukun üstünlüğü ve insan hakları sorununun düzeltilmesi konusunda aciliyeti vurgulamıştır.

AB, Tunus liderliği için yapısal reformların gerçekleştirilmesi ile Uluslararası Para Fonu ile anlaşma yapılmasını vurgulamaktadır. Ayrıca Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonunun kararıyla Tunus'un adalet ve içişleri bakanlıklarına yönelik AB fon destekli programları askıya alma çağrısında bulunmuştur. Fransa ise daha farklı bir duruş sergileyerek üç ana hedef yönünde ilerlemektedir: (a) 2014 Anayasası'nın tamamen ortadan kaldırılması, (b) İslamcılarının hiçbir şekilde

iktidara dönmemesi ve (c) ülke ekonomisinde Fransız şirketlerinin hâkimiyetinin devam etmesidir. ABD ise durumu hâlâ gözlemlerken bazı akademisyen ve diplomatlar, Başkan Joe Biden'a açık çağrıda bulunarak Tunus'ta demokratik sürece destek olunması istenmiştir. Mektupta Tunus'taki demokratik kazanımların yok edildiğini ve otoriter yükselişin devam ettiğini söyleyerek, ABD'nin Tunus'a yönelik yardımlarını askıya almasına çağrısında bulunulmuştur. Ancak Ukrayna Savaşı gibi daha büyük sorunlarla meşgul olan ABD, Sudan krizine bile yeterince eğilmezken Tunus'taki duruma ne kadar ilgileneceği şüphelidir. Aslında Tunus'ta yaşanan durum ABD çıkarlarına uygun olduğu içinde de pek bir müdahale olması beklenmemektedir.

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi bazı Körfez ülkeleri, Tunus'taki hem demokrasiden hem de İslamcı partilerin yönetime gelmesine karşıdır. Bu çerçevede ülkeye ekonomik yardımlar ve yatırımlar yapmış olan Körfez ülkeleri de Kays Said'i desteklemektedir. Özellikle Suudi Arabistan ve Katar, Tunus'un ekonomik kalkınmasına destek olmuştur. Bununla birlikte, Körfez ülkelerinin Tunus'ta farklı siyasi grupları destekleyerek kendi içinde rekabet ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla ilk ve benzersiz örnek olması açısından Arap Baharı'ndaki demokratik sürecin sembolü olsa da hem bölgesel hem de küresel hesaplarda Tunus'a ilgi oldukça zayıf olmuş ve Tunus yeniden Said öncülüğünde otoriter sisteme geri dönerek kırılğan fakat umut veren demokratik tecrübesini sonlandırmıştır. ■